God en gender. Afspraken rond God.
(3) God aanspreken: namen voor de Onzegbare

Lezing

Daarna zei Hij tegen hen: ‘Stel dat iemand van jullie een vriend heeft en midden in de nacht naar hem toe gaat en tegen hem zegt: “Wil je mij drie broden lenen, want een vriend van me is na een reis bij mij gekomen en ik heb niets om hem voor te zetten.” En veronderstel nu eens dat die vriend dan zegt: “Val me niet lastig! De deur is al gesloten en mijn kinderen en ik zijn al naar bed. Ik kan niet opstaan om je te geven wat je vraagt.” Ik zeg jullie, als hij al niet opstaat en het hem geeft omdat ze vrienden zijn, dan zal hij wel opstaan omdat zijn vriend onbeschaamd aandringt, en hem alles geven wat hij nodig heeft. Daarom zeg Ik jullie: vraag en er zal je gegeven worden, zoek en je zult vinden, klop en er zal voor je worden opengedaan.

Lc 11,5-9 (NBV21)

Overweging

Beste vrienden,

God noemen, een naam geven, aanspreken bij naam: is dit wel zo belangrijk, vraagt iemand zich af in de vele reacties die ik binnenkreeg via Sabine. Gaat het uiteindelijk niet om de geleefde ervaring?

Uiteraard wel. Maar laten we niet in de valkuil trappen om taal en ervaring tegenover elkaar te stellen. Wat of wie geen naam krijgt, bestaat niet of nauwelijks, leidt een schaduwbestaan, blijft anoniem. Het eerste wat we doen wanneer een kind wordt geboren, is het een naam geven. De naam laat ons toe over het kind te spreken als over een persoon, en het ook aan te spreken als persoon. En wat een wonder als het kind voor het eerst reageert op de eigen naam! Wanneer kinderen zich vooral tussen het tweede en derde levensjaar het complexe systeem van een taal toe-eigenen en actief leren hanteren, wordt hun ervaringswereld op korte tijd oneindig veel rijker, genuanceerder en ook meer beheersbaar.

Het heeft dus geen zin om ervaring en taal tegen elkaar uit te spelen. Taal maakt menselijke ervaring en het delen van ervaringen juist mogelijk. Ervaring zonder taal blijft onuitgesproken, taal die niet gedragen wordt door ervaring is loze woordenkramerij. De taal is het huis van het zijn (Heidegger), zonder taal zijn we als daklozen uitgeleverd aan de wispelturigheden van het bestaan. Woorden, namen, verhalen en niet te vergeten: poëzie, ontsluiten voor ons de werkelijkheid en openen onze ervaringshorizon. Geldt dit ook voor ons spreken van en tot God? Als we zouden beslissen om voortaan te zwijgen over God, verzwijgen we dan iets wezenlijks over de menselijke bestaanservaring?

Taal is dus onontbeerlijk. Maar hier begint het natuurlijk pas: want met het wonder van de taal kunnen we verbijsterende dingen doen. *‘To call (one) names’* (iemand namen toeroepen) is zelfs de Engelse uitdrukking voor iemand bespotten, beledigen, uitschelden. Heb je er al eens aan gedacht dat we God misschien geweldig beledigen door Hem…. correctie: Deze voortdurend te benoemen met Hij en Heer?

Het gaat dus om verantwoordelijk taalgebruik en verantwoorde communicatie. Wat betekent dit als het gaat over God en gender?
We breken vooreerst met een mannelijk patriarchaal en daarmee ook antropomorf godsbeeld en we kiezen daarom voor een genderneutraal en inclusief taalgebruik. Meer concreet: we noemen God niet langer hij of zij, hem of haar en we maken geen gebruik van de bezittelijke voornaamwoorden zijn of haar. Dit is makkelijker gezegd dan gedaan. Het vraagt bewustwording, afkicken, zoeken naar valabele alternatieven en oefenen. Enkele voorbeelden vanuit de viering van vorige week. We startten met het mooie **lied** over Gods aanwezigheid, niet toevallig uit het begin van Oosterhuis’ repertoire. Zowel in de

eerste als in de laatste strofe luidt het: 'Heer onze Heer'. Dit zouden we, gelet op de toonzetting maar ook de inhoudelijke teneur van het lied kunnen vervangen door bv. 'levende God'. In de reeds zwaar gecensureerde **lezing** uit Deuteronomium 32 (ik schrapte passages die te expliciet de religieus-nationalistische toer opgingen of die erg negatief klonken door uithalen naar de zondigheid en de ontrouw van het volk), wordt er 2 keer gesproken over God als 'Heer' , 9 keer over 'Hij', twee keer over 'Hem' en 1 keer over Vader/Schepper. Nochtans hadden we deze lezing gekozen omdat er zogenaamd vrouwelijke eigenschappen van god ter sprake komen. Denk aan het beeld van de arend die zijn… correctie diens jongen draagt op zijn… correctie diens vleugels. Of je maakt er gewoon arenden meervoud en 'hun' van. Overigens klopt het niet dat arenden hun jongen op hun vleugels opvangen om ze te leren vliegen, dat is dichterlijke verbeelding. Het klopt wel dat béide ouders samen de zorg voor hun jongen opvallend sterk ter harte nemen.
In zijn **overweging** sprak Karel vier keer over God als Hij, waarvan drie keer in het gedeelte over gender, hij sprak over de mens, 'zijn' geest en over de arend 'zijn' nest en 'zijn' jongen.

Werk aan de winkel dus. We kunnen **hij** of **zij** meestal gemakkelijk vervangen door **die** of **deze**, **hem** of **haar** door **deze**, de bezittelijke voornaamwoorden **zijn** of **haar** door **diens** of vaak kunnen deze gewoon wegvallen of we kunnen een meervoud gebruiken. Vaak kunnen we in plaats van over God te spreken als **Hij**, God aanspreken als **Gij**.

En wat dan met het veel voorkomende **Heer** in de bijbel en in de klassieke liturgie? Heer is de vertaling van de veel gebruikte Hebreeuwse godsnaam 'Adonai', (eigenlijk een meervoud: mijn heren of meesters, meestal uitgelegd als majestatisch meervoud). Het is een godsnaam die de autoriteit van God uitdrukt, en dus de onderdanigheid van de mens die zich onder Gods gezag stelt (zoals islam onderwerping betekent). Bovendien wordt de godsnaam JHWH (het vierletterwoord) geopenbaard aan Mozes, niet uitgesproken en stelselmatig vervangen door Adonai, opnieuw de Heer dus. Het is niet makkelijk om een equivalent te vinden dat betekenisverwantschap vertoont met de oorspronkelijke godsnaam.

De Nieuwe Bijbelvertaling suggereert als mogelijke alternatieven onder andere: eeuwige, aanwezige, de naam (Hebr: ha sjem), onnoembare, ene, levende. Dit laatste heeft de voorkeur van Geert. In een gesprek met Monique verwees zij als mogelijke oplossing naar psalm 121 waaruit zij vertrouwen put in de huidige omstandigheden: God als 'celui qui garde': de wachter, de waker, de hoeder onder wiens hoede zij zich stelt*.

Een andere manier om gendervrij over God te spreken is door een **eigenschap** van God te noemen, een korte **omschrijving** te gebruiken of een **metafoor** of beeld. Belangrijk is dat deze eigenschappen, omschrijvingen of beelden iets zeggen over de wijze waarop God voor ons betekenis krijgt of kan krijgen doorheen diepmenselijke ervaringen. Op dit vlak reikten jullie heel wat inspiratie aan:

Eigenschappen: aanwezige, ongrijpbare, leven gevende…

Omschrijvingen: groter dan onszelf, anders dan onszelf, die ons vertrouwen geeft en draagt, die er voor ons is, die met ons meegaat, innerlijk aanwezige, die ons tot leven roept, 'l'au dela de tout', die de arme opricht uit het stof, die ons van binnenuit ziet, begrijpt en aanspoort tot authentiek en verbonden leven, voor wie niemand naamloos blijft

Metaforen: vriend(in), reisgenoot, liefde, leven, mysterie, stuwkracht, motor, onze vader, moeder, Jezus, oudste broer, tochtgenoot, gids, weg, kind, wij-liefde, bron

De persoonlijke godservaringen waarover Karel vorige week heeft getuigd, hebben ons geraakt en kunnen stuk voor stuk ook worden samengevat tot betekenisvolle godsnamen. De sterrenhemel: de ondoorgrondelijke, de ontzagwekkende. Het appel van de bedelende vrouw in Caïro: de rechtvaardige.

De stilteretraite: die mij draagt en bemint. De geboorte: schenker van leven. De scheiding: altijd aanwezige die mij troost.

Vaak wordt het woord 'God' al te gemakkelijk in de mond genomen, als een passe-partout, zomaar uit de broekzak getoverd, soms uit eigenbelang, soms op nietszeggende wijze. God als leeg en versleten begrip, want niet verbonden met enige herkenbare diepmenselijke ervaring. Sommigen mijden zelfs het woord, omdat het te beladen is met negatieve betekenissen uit hun verleden, zoals de veeleisende God-straffer, of de almachtige god-dictator. Dan is het een zegen om te kunnen terugvallen op alternatieve manieren om God te noemen en aan te spreken. Slechts een veelheid aan omschrijvingen en metaforen is in staat om de rijkdom van de religieuze ervaring uit te drukken. Slechts een weefsel van namen kan recht doen aan de veelbetekenende werkelijkheid van het goddelijke mysterie, enigszins. De Islam kent de inspirerende traditie van de 99 godsnamen: de barmhartige, de vernieuwer, de opener, de verruimer, de verheffende, de subtiele, de vinder (ik dacht even vlinder te lezen, Yves)…. Maar de honderdste naam zal pas onthuld worden door de Mahdi, dat is de verlosser die op het einde der tijden de dag des oordeels aankondigt.

Dit laatste brengt ons bij een fundamenteel gegeven, dat door verschillende van jullie naar voor werd geschoven: geen enkele naam voldoet en ook alle namen samen volstaan niet om God te vatten. Het goddelijke mysterie onttrekt zich aan alle pogingen van de mens om te begrijpen wie of wat God is. Daarom spreken we ook over de ondoorgrondelijke, de onnoembare, de verborgene, de alles overstijgende, Naam boven alle namen uit. Of we nemen onze toevlucht tot paradoxen. Ik laat bij wijze van voorbeeld even de huisdichter van de Lier aan het woord in een van zijn meest mystieke gedichten:

"Ander, ouder, iemand in ons verborgen:
plotseling oplaaiend vuur van visioenen,
aanschijn der aarde vernieuwend.
Rede, dwaasheid, hart,
onbedwingbare die ons weten doet wat wij niet weten,
wat onmogelijk is bij mensen en goden."

En soms is zwijgen en stille overgave het enige wat passend is.

Last but not least: het Bijbelse godsbeeld blijft in hoofdzaak dat van een persoonlijke God. Dat is niet hetzelfde als antropomorf. In het woord 'persoon' horen we het Griekse 'sonos' dat geluid of klank betekent. Een persoon is iemand waar klanken doorheen gaan en resoneren, die geluiden voortbrengt en geluiden ontvangt, die spreekt en die luistert. De schepping vangt aan met *'wajomèr ha Elohim'* : en God sprak dat er licht zij, en er was licht (Gen 1,3). Gods werkzame woord. In de ontmoeting met Mozes zegt God: ik heb de jammerklachten van mijn volk gehoord. Ik kom af. (Ex 3,7). De Bijbelse God spreekt en is aanspreekbaar, als een persoon met wie je je kunt verbinden. Dat is ook het betoog van Jezus in de evangelielezing van vandaag: **God is aanspreekbaar**, Degene bij wie je kunt aankloppen voor je diepste noden en je meest oprechte verlangens, Die er is voor jou…. als een Bevriende.

* Misschien kan God daarom ook **Tuinier** (niet tuinman!) worden genoemd: Het Engelse 'gardener' is verwant met het oud Franse gardinier (nu: jardinier), en met het werkwoord 'garder'. Een tuin (jardin, garden) is een afgebakend stuk grond waarop toezicht wordt gehouden, dat wordt bewaakt, beschermd en verzorgd. 😊

Jan De Vriese en Sabine Vanquaethem
De Lier, Brugge, 6 oktober 2024